

ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 37.032+008

Л.М. Фільштейн, проф., д-р екон. наук

В.М. Журавльов, ст. викл.

Кіровоградський національний технічний університет, м. Кіровоград, Україна

Професійна культура в аспекті підготовки фахівців

У статті обґрунтовано необхідність формування професійної культури майбутніх фахівців як невід'ємної складової їхньої загальної культури. Подано різні наукові підходи до визначення сутності і структури досліджуваного феномена. Проаналізовано функції культури та етапи формування в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців.

професійна культура, розвиток особистості, особистісна культура, функції культури, здатність до праці

Л.М. Фільштейн, проф., д-р екон. наук

В.М. Журавлев, ст. препод.

Кировоградский национальный технический университет, г. Кировоград, Украина

Профессиональная культура в аспекте подготовки специалистов

В статье обоснована необходимость формирования профессиональной культуры будущих специалистов как неотъемлемой составляющей их общей культуры. Раскрыты различные научные подходы к определению сущности и структуры исследуемого феномена. Проанализированы функции культуры и этапы ее формирования в процессе профессиональной подготовки будущих специалистов.

профессиональная культура, развитие личности, личностная культура, функции культуры, способность работать

Постановка проблеми. Сучасна професійна освіта спрямована не тільки на підготовку конкурентоспроможного фахівця, здатного до саморозвитку і творчого пошуку у професійній діяльності, але й особистості зі стійкою системою цінностей. Відтак, метою сучасної професійної освіти стає підготовка фахівця як носія загальної і професійної культури.

Зумовлена специфікою професійної діяльності, відповідними цінностями та традиціями конкретної професійної сфери, професійна культура залишається невід'ємною складовою загальної культури особистості фахівця. Тому формування професійної культури майбутнього фахівця має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях та досвіді минулих поколінь, враховувати тенденції розвитку певної професійної галузі та суспільства в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Формування професійної культури майбутніх фахівців у процесі їхнього навчання у ВНЗ зумовлено вимогами до якості професійної освіти та є одним із шляхів реалізації положень Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті. Слід зазначити, що філософський фундамент феномена «культура» закладено в наукових працях Е. Баллера [1], М. Бердяєва [2, с.46-53], Г. Драча [12], П. Друкера [6], А. Спіркіна, Е. Тейлора, О. Шпенглера та ін. Культура як інтегративний компонент змісту освіти висвітлюється Ф. Гноболіним, Дж. Картером, К. Петтерсоном та ін.

Сьогодні значна увага приділяється формуванню професійної культури майбутніх фахівців у процесі їхньої підготовки у вищому навчальному закладі. При цьому вчені досліджують різні можливості формування модифікацій професійної культури (Г. Дмитренко, Г. Колесніков, А. Кребер [10], Б. Мільнер, А. Оучі, В. Співак, Г. Хаєт) тощо. Але все ще недостатньо відображені напрямки формування професійної культури майбутніх фахівців (інкультурація, соціалізація і ідентифікація).

Постановка завдання. Метою статті є визначення теоретичних засад формування культури майбутнього фахівця у процесі його професійної підготовки у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури свідчить про відсутність єдиного погляду щодо сутності та структури культури, в цілому, і професійної культури, зокрема. Хоча в загальному розумінні культура – це історично визначений рівень розвитку суспільства і людини, що виражається у типах і формах організації життєдіяльності людей і тих матеріальних та духовних цінностях, що ними створені [4, с. 346]; соціальна пам'ять суспільства (спільноти), що зумовлює способи збереження соціальної інформації, консервує її та дозволяє відтворити еталони поведінки, що перевірені досвідом і відповідають потребам розвитку суспільства [7]. Водночас професійна культура – це цілісна, складноієрархічна система професійної структури особистості, що складається і функціонує у взаємодії двох форм: об'єктивної (мобікультурні об'єкти та реалії) та суб'єктивної (відбиток культури у свідомості).

Професійна культура – це колективне програмування людського розуму, яке відрізняє членів даної групи людей від іншої. Професійна культура – це специфічна сукупність засобів, способів, форм, зразків і орієнтирів взаємодії людей у професійному середовищі, які вони виробляють в сумісній професійній діяльності. Професійна культура – це система колективних цінностей, переконань, зразків і норм виробничої поведінки, притаманних певній групі працівників – професіоналів. Професійна культура формується як важливий механізм взаємодії, що допомагає людям жити в професійному середовищі, зберігати єдність і цілісність науково-практичної діяльності.

Серед безлічі визначень поняття «культура» є одне, яке, на наш погляд, являється більш доречним враховуючи тенденції розвитку людства на початку ХХІ століття: «Культура – це спосіб діяльності людини по оволодінню світом». Зразу варто зазначити, що цей спосіб діяльності завдав непоправної шкоди як світові, так і людині [8].

Існує загально визнаний поділ культури на матеріальну, соціальну і духовну. Матеріальною культурою вважається все, що відноситься до взаємостосунків людини з довкіллям, задоволення її потреб, забезпечення подальшого існування, технологічної сторони життя. Під соціальною культурою розуміється відношення людей один до одного, система статусів і соціальних інститутів. Духовна ж культура – це суб'єктивні аспекти життя, ідеї, установки, цінності і способи поведінки, що орієнтуються на них [10, с. 105-183].

Якщо надається характеристика культури в різних конкретних формах суспільного життя, то мова йде про культури: естетичну, моральну, професійну, політико-правову, економічну, екологічну, побутову, фізичну. До кожної з перерахованих видів культур можна застосовувати загальне визначення культури як специфічного засобу організації і розвитку людської діяльності, відображеного в продуктах матеріальної та духовної праці, в системі соціальних норм, в духовних цінностях, у відношеннях людей до природи, між собою, до себе. Але кожний з вищевказаних видів має свою специфіку.

Професійна культура характеризує рівень та якість професійної підготовки. Стан суспільства безумовно впливає на якість професійної культури. Для її підтримки необхідні відповідні учбові заклади, які надають кваліфіковану освіту, інститути та лабораторії, студії та майстерні і т. інше. Саме тому високий рівень професійної культури і є показником розвинутого суспільства.

Професійне становлення майбутніх фахівців на сучасному етапі розвитку суспільства потрібно розглядати як індивідуальний розвиток особистості майбутнього

спеціаліста, у ході якого відбувається усвідомлення професійно значущих утворень. Професійне становлення студента у процесі вузівської підготовки вимагає від нього складної напруженої творчої роботи над розвитком власної особистості, подолання себе, вибір одних можливостей і відмова від інших. Майбутній спеціаліст має досягнути, в першу чергу, найвищого рівня розвитку мистецтва жити – особливого вміння і високої майстерності у творчій побудові свого життя, що базується на глибокому знанні життя, розвиненій самосвідомості і володінні системою засобів, методів, технологій програмування, конструювання і здійснення життя як індивідуально-особистісного життєвого проекту.

Велике значення має професійна підготовка. Вона, як відомо, відповідає на два питання: що людина повинна знати і що вміти? В зв'язку з цим перед школою всіх рівнів (середньою і вищою) виникла об'єктивна потреба розвивати силу і гнучкість розуму особистості таким чином, щоб поновлення знань, набуття навиків і вміння стало процесом, який не буде припинятися все життя.

Безупинність цього процесу поліпшує здатність до праці, яка є інтегральним поняттям великої кількості компонентів. До цих компонентів відносять: виховання, освіту, професійну підготовку, кваліфікаційний рівень робітників, творчий потенціал робітника, соціальну психологію, соціальну активність і т. інше [13]. Ці компоненти діють не ізольовано, а доповнюючи один одного, тобто: професійна підготовка не може бути відірвана від кваліфікаційного рівня робітника. Необхідність підвищення загального кваліфікаційного рівня в тому, що він є показником культури суспільства. Творчий потенціал, який визначає здатність підходити до своєї праці творчо, найбільш залежить від такої якісної характеристики здатності до праці як культурний рівень робітника, який формує його менталітет, моральні якості. Підвищення рівня здатності до праці (одним з компонентів якої є професійна культура) позитивно впливає на кінцеві результати трудової діяльності.

Аналізуючи різні види культури помічаємо, що будь який вид існує у двох взаємопов'язаних формах. З одного боку, культура є визнаним суспільством еталоном, що містить уявлення цього суспільства про ідеальну людину, взаємовідносини людей або сукупність норм та форм людської діяльності, а з іншого – культура є особистісним утворенням, особистісною системою цінностей людини. При цьому особистісна культура індивіда – члена певного суспільства, – формується через пізнання еталону, усвідомлення його складових як визнаних суспільством культурних зразків.

Відсутність єдиного універсального погляду на феномени культури та професійної культури зумовлена різноманітними підходами щодо її трактування, серед яких: філософський, антропологічний, соціологічний, «інтегралістичний» [5]; аксіологічний, діяльнісний, особистісно-творчий, семіотичний [3]; структуралістський і гуманітарний [12].

Так, філософський підхід характеризує культуру як систему відтворення та розвитку людини. У межах такого підходу складовими культури вважають ідеї та їх матеріальне втілення. Антропологічний підхід трактує культуру як систему артефактів, знань та вірувань, що є її складовими. Для соціологічного підходу характерна нормативність, оскільки в межах цього підходу культура – це система цінностей та норм, що опосередковують взаємодію людей; соціальний інститут, що надає суспільству суто людської системної якості і відрізняє його від природи. В межах цього підходу складовими культури є цінності, норми, закони та ін. З позицій «інтегралістичного» підходу, культура – це метасистемна діяльність людей, складовими якої є предметні та організаційні форми цієї діяльності. В межах аксіологічного підходу культура є сукупністю матеріальних і духовних цінностей, створених людством. З позицій діяльнісного підходу, культура – це сукупність форм і

способів діяльності людини, історично закріплених у людській практиці і суспільній свідомості, а с позицій особистісно-творчого підходу – сукупність особистісних якостей людини, що обумовлюють міру її розвитку як суб'єкта творчої діяльності. Семіотичний підхід трактує культуру як специфічну мову або знакову систему. Структуралістичний підхід визначає культуру як сукупність соціальних елементів – носіїв ціннісних відношень, що регулюють людську діяльність. При гуманітарному підході культура розглядається як процес, що складається з усіх видів людської творчості і регулюється людиною.

Залежно від підходу, в межах якого розкривається зміст досліджуваних феноменів можна виокремити різні функції культури. Так, захисна функція культури полягає в тому, що за допомогою зафіксованих у культурі суспільних досягнень людство розширює можливості з адаптації до довкілля. Креативна – це функція перетворення і засвоєння миру, завдяки чому людство розширює середовище проживання. Комунікативна функція культури полягає у передаванні інформації у будь-якому її вигляді. Сигніфікативна функція – це функція приписування значущості предметам та явищам дійсності: поширюючи сферу засвоєння миру, людина поширює галузь предметів, що визначаються і оцінюються. Завдяки цій функції культура виступає усвідомленим уявленням про світ. Нормативна функція позначає, що саме культура є створеною людством сукупністю норм, стандартів, правил поведінки людей, водночас вона є умовою їх тиражування, розповсюдження в суспільстві. Релаксаційна функція культури – це функція зняття суспільного напруження (свята, ритуали, фестивалі і т.ін.) [9].

Загальна культура містить сукупність професійних культур, пов'язаних з конкретною професійною діяльністю. Професійна культура – це, по-перше, сукупність способів і технологій певної професійної діяльності, що визнані суспільством еталоном для цієї діяльності, а з іншого – сукупність засвоєних, усвідомлених людиною способів цієї діяльності.

Серед великої кількості професійно значущих якостей у процесі підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах перевага має бути надана, в першу чергу, системі професійно необхідних якостей.

Проблема розвитку професійної культури тісно поєднана з механізмом особистісного розвитку студентів, який передбачає самостереження, самоаналіз, особистісну психокорекцію. Запорукою успішного розвитку майбутнього фахівця є усвідомлення ним необхідності глибокого самопізнання, корекції та пошуків шляхів самовдосконалення.

Сутність, структура і функції культури виступають теоретичним підґрунтям для її формування в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців, адже культурний досвід людства є системою знань, умінь, форм діяльності і відносин, способів спілкування, конкретних зразків поведінки.

Передавання культурного досвіду описується як процес, що включає інкультурацію, соціалізацію і ідентифікацію. Інкультурація – це поступове засвоєння людиною знань, вироблення норм поведінки, що характерні для певного типу культури в певний історичний період. Соціалізація визначається як залучення індивіда до життя суспільства, передавання йому основних форм соціокультурної діяльності. Ідентифікація трактується як побудова індивідом способів взаємозв'язку із зовнішнім нескінченним світом, тобто усвідомлення ним суспільних цілей і цінностей та формування на основі цього особистісної системи цінностей. Тому формування культури майбутнього фахівця у процесі його професійної підготовки зумовлює відтворення у навчальному закладі таких умов, які забезпечують його інкультурацію, соціалізацію і ідентифікацію [1; 11; 12].

Так, інкультурація передбачає створення у ВНЗ культурного середовища, в якому відображено сукупність культурних зразків, норм, форм діяльності, відносин, спілкування і поведінки та культурних інструментів, їх трансляції. Інкультурація як процес залучення індивіда до культури включає передавання знань під час теоретичного навчання та культурних норм у процесі виховання.

Обмежити формування культури демонструванням культурних зразків і засвоєнням культурних цінностей означає відпрацювання культурного стандарту. Створена під впливом таких умов особистісна культура стане для майбутнього фахівця тільки зовнішнім оформленням її життя, і буде залучена до його внутрішнього світу. Отже, формування культури у процесі навчання полягає у надбанні культурних умінь, засвоєнні досвіду культурної діяльності і створенні потреби в ній, що досягається шляхом соціалізації – залучення студентів до цієї діяльності.

Ідентифікація передбачає, з одного боку, засвоєння суспільних культурних цінностей, а з іншого – побудову особистісних. Засвоєння цінностей – це усвідомлення об'єктивних закономірностей спадкоємності, критичне оцінювання і творче використання культурних цінностей, що залишилися від попередніх поколінь. Вибір цінностей передбачає насамперед відпрацювання внутрішньої позиції, особистісного ставлення до ситуації, порівняння ймовірних позитивних і негативних наслідків вибору, прогнозування його результатів у суспільному та індивідуальному планах; визначення перспективи і складання плану; визначення лінії поведінки відповідно до прийнятого рішення. Отже, успадкування цінностей є активною діяльністю, що забезпечує створення індивідом особистої системи цінностей. Зміст особистої системи цінностей визначається характером суспільних відносин і тієї роллю, яку виконує майбутній фахівець у системі цих відносин.

Реалії сьогодення полягають в тому, що більшість вищих навчальних закладів не готує студентів до можливої управлінської діяльності, не виховує основи розвитку їх професійної культури. Сучасна вища школа в основному націлена на те, щоб особа здобула спеціальні уміння та знання, достатні для виконання професійних завдань інноваційного характеру і тільки в другу чергу – на сформування професійної культури сучасного керівника.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Система вищої освіти – це та система, завдяки якій підліток стає дорослим. У вузі за час студентства молода людина розвиває свій людський талант. А це неможливо без відповідного професіоналізму. В свою чергу побудова професіоналізму неможлива без виховання моральності, яке неможливе без реального навчання конкретній справі. Конкретній справі людина навчена погано, якщо вона не навчена тому, що лежить в основі, в фундаменті її професії, якщо вона не навчена фундаментально.

Професійна культура майбутнього фахівця характеризує його як суб'єкта діяльності у сфері обраної професії. Формування професійної культури означає переведення нормативної основи професійної діяльності в індивідуальний стиль її виконання, що характеризується індивідуальним вибором засобів і способів цієї діяльності, підходами до її проектування, а також мотивами, ціннісними орієнтаціями, особливостями процесу її виконання.

Дуже важливим завданням у підготовці фахівців є формування професійної компетенції як складової професійної культури. Формування фахової компетенції обов'язково має починатися з формування професійної культури на базі загальної.

Перспективою подальших пошуків у напрямі дослідження є детальне вивчення засобів формування професійної культури з метою утворення певної концепції щодо культури професійної компетенції через шлях самореалізації студентів в умовах як навчального процесу, так і майбутньої професійної діяльності.

Список літератури

1. Баллер Э.А. Культура. Творчество. Человек [Текст] / Э.А. Баллер, Н.С. Злобин. – М.: Молодая гвардия, 1970. – 272 с.
2. Бердяев Н.А. Социальный кризис культуры. [Электронный ресурс] / Н.А. Бердяев // Журнал "Новый Град". – 1932.– №3. – С. 46-53. – Режим доступа : http://odinblago.ru/noviy_grad/3/5/
3. Бессарабова И.С. Анализ современных подходов к определению понятия «культура» в отечественной науке [Текст] / И.С. Бессарабова // Матеріали II Міжнар. науково-практ. конф. «Спецпроект: аналіз наукових досліджень» 7-11 грудня 2005 р. – Дніпропетровськ: НАЦ «Ера», 2005. – Т.2. – 100 с.
4. Большая советская энциклопедия [Текст] : В 30 т. – Т.13 / [Гл. ред. А.М. Прохоров]. – М.: Сов. Энциклопедия, 1973. – 608 с.
5. Гуревич П.С. Философия культуры [Текст] / П.С.Гуревич. – М.: Аспект Прес, 1995. – 288 с.
6. Друкер П. О профессиональном менеджменте: о профессии менеджера [Текст] / Питер Друкер – М.:«Вильямс», 2005. – 320 с.
7. Заславская Т.И. Социология экономической жизни [Текст] / Т.И. Заславская, Р.В. Рывкина. – Новосибирск: НГУ, 1991. – 286 с.
8. Кормич Л.І. Культурологія (історія і теорія світової культури ХХ століття) [Текст] : Навчальний посібник / Л.І.Кормич, В.В. Багацький. – Х.: Одиссей, 2003. – 304 с.
9. Кравченко А.И. Культурология [Текст] : Учеб. пособие для вузов / А.И. Кравченко. – М.: Академический проект, Трикта, 2003. – 496 с.
10. Кребер А.Л. Культура. Критический обзор понятий и определений [Текст] / А.Л. Кребер, К. Клакхон // Культурология. – 2000, №1. – С. 105–183.
11. Культура жизни личности: (Проблемы теории и методологии социально-психологического исследования) [Текст] / Л.В. Сохань, В.А. Тихонович, Е.А. Донченко и др.; [Отв. ред. Л.В. Сохань, В.А. Тихонович]. – Киев: Наук. думка, 1988. –192 с.
12. Культурология [Текст] : Учеб. пособие / [Под ред. проф. Г.В. Драча]. – М.: Альфа, 2003. – 432 с.
13. Эскиндаров М.А. Развитие корпоративных отношений в современной российской экономике [Текст] / М.А. Эскиндаров. – М.: Республика, 1999. – 368 с.

References

1. Baller, Je.A. & Zlobin, N.S. (1970). *Kul'tura. Tvorchestvo. Chelovek* [Culture. Creation. Human.]. Moscow: Molodaja gvardija [in Russian].
2. Berdjaev, N.A. (1932). Social'nyj krizis kul'tury [The social crisis of culture]. *Zhurnal "Novyj Grad" – Journal "New Castle"*, 3, 46-53. Retrieved from http://odinblago.ru/noviy_grad/3/5/ [in Russian].
3. Bessarabova, I.S. (2005). Analiz sovremennyh podhodov k opredeleniju ponjatija «kul'tura» v otechestvennoj nauke [The analysis of modern approaches to the definition of "culture" in the domestic science] «Спецпроект: analiz naukovih doslidzhen'»'05: *II Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia (7-11 grudnja 2005 r.) – 2nd International Scientific and Practical Conference.* (pp.100). Dnipropetrovs'k: NAC «Era» [in Ukrainian].
4. Prohorov, A.M. (Eds.). (1973). *Great Soviet Encyclopedia (13th ed.)*. M.: Sov. Jenciklopedija.
5. Gurevich, P.S. (1995). *Filosofija kul'tury* [Philosophy of culture]. Moscow: Aspekt Pres [in Russian].
6. Druker, P. (1998) *O professional'nom menedzhmente: o professii menedzhera* [On professional management: manager of the profession]. Moscow: Vil'jams [in Russian].
7. Zaslavskaja, T.I. & Ryvkina, R.V. (1991). *Sociologija jekonomicheskoj zhizni* [Sociology of Economic Life]. Novosibirsk: NGU [in Russian].
8. Kormych, L.I. & Bahats'kyj, V.V. (2003). *Kul'turolohiia (istoriia i teoriia svitovoi kul'tury 20 stolittia)* [Cultural studies (History and theory of world culture of 20 century)]. Kharkov: Odissej [in Ukrainian].
9. Kravchenko, A.I. (2003). *Kul'turologija* [Cultural studies]. Moscow: Akademicheskij projekt, Trikska [in Russian].
10. Kreber, A.L. & Klakhon, K. (2000). Kul'tura. Kriticheskij obzor ponjatij i opredelenij [A critical review of concepts and definitions]. *Kul'turologija – Cultural studies, 1*, 105-183 [in Russian].
11. Sohan', L.V., Tihonovich, V.A. & Donchenko, E.A. et. al. (1988). *Culture of person's life: (Problems of the theory and methodology of social-psychological research)*. L.V. Sohan' (Ed.). Kiev: Nauk. Dumka.
12. Drach, G.V. (Eds.). (2003). *Cultural studies*. Moscow: Al'fa.
13. Jeskindarov, M.A. (1999). *Razvitie korporativnyh otnoshenij v sovremennoj rossijskoj jekonomike* [Corporate relations: the development in modern Russian economy]. Moscow: Respublika [in Russian].

Leonid Filstein, Professor, Doctor of Economics

Vitaliy Zhuravlov

Kirovohrad National Technical University, Kirovohrad, Ukraine

Professional Culture in the Aspect of Training Specialists

The article is defined the necessity of forming professional culture for future specialists as the main component of their general culture.

Different scientific approaches to the definition of essence and structure of this phenomenon are described. Different looks are given to essence of concept professional culture, which is examined as is the collective programming of human mind which distinguishes the members of this group from other, from other side is the specific aggregate of facilities, methods of co-operation of people, in a professional environment, and also is the system of collective values, persuasions, standards and codes of production conduct, inherent the certain group of workers of professionals. Culture functions and phases of her forming in the process of future specialists professional preparation are also analyzed.

Except for it, an author asserts that forming of culture of future specialist in the process of his professional preparation predetermines a recreation in educational establishment of such terms which provide him inculturation, socialization and authentication.

professional culture, personality development, personal culture, cultural features, ability to work

Одержано (Received) 23.03.2016

Прорецензовано (Reviewed) 25.05.2016

Прийнято до друку (Approved) 26.05.2016

УДК 658.589:330.341.1

М.В. Бугайова, канд. екон. наук

О.М. Петіна, асп.

Кіровоградський національний технічний університет, м. Кіровоград, Україна

Мотиваційні основи розвитку інноваційного потенціалу молоді

У статті розкрито сутність мотивації інноваційного потенціалу молоді. Розглянуто і узагальнено методи мотивації праці творчого змісту. Запропоновано схему впливу мотивації на процес створення інновацій. Обґрунтовано необхідність розробки комплексу ефективних методів мотивації інноваційного потенціалу молоді в умовах руху до економіки знань. Наведено практичні рекомендації щодо заохочення прояву творчості і креативності молодих фахівців при здійсненні трудової діяльності на підприємстві.

мотивація, інновації, молодь, мотивація інноваційного потенціалу молоді, механізм соціально-економічної мотивації розвитку інноваційного потенціалу молоді

М.В. Бугаєва, канд. екон. наук

А. Н. Петіна, асп.

Кіровоградський національний технічний університет, г. Кіровоград, Україна

Мотивационные основы развития инновационного потенциала молодежи

В статье раскрыта сущность мотивации инновационного потенциала молодежи. Рассмотрены и обобщены методы мотивации труда творческого содержания. Предложена схема влияния мотивации на процесс создания инноваций. Обоснована необходимость разработки комплекса эффективных методов мотивации инновационного потенциала молодежи в условиях движения к экономике знаний. Приведены практические рекомендации по поощрению проявления творчества и креативности молодых специалистов при осуществлении трудовой деятельности на предприятии.

мотивация, инновации, молодежь, мотивация инновационного потенциала молодежи, механизм социально-экономической мотивации развития инновационного потенциала молодежи

Постановка проблеми. Довгострокове здоров'я української економіки та повне її відновлення залежить, головним чином, від створення значної кількості інновацій у сферах науки, технології та проектування. Тільки праця інноваторів та інтелектуальних